

Darja Mazi Leskovar
Maribor

AMERIŠKA MLADINSKA PROZA OD OBDOBJA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI DO KONCA ŠESTDESETIH LET

Ameriška mladinska proza v času neposredno po ponovni vzpostavitvi miru na prvi pogled nadaljuje uhojeno pot predvojnega in medvojnega obdobja, vendar pa se tradicionalne prozne oblike že bogatijo z novimi temami in novoustvarjeni pravljici svetovi se v nekaterih delih že prelevijo v parodije svojih predhodnikov. V šestdesetih letih pa postane povsem očitno, da se mladinska proza spreminja: množica novosti v marsičem preoblikuje tradicionalne oblike in vsebine.

Nič več ni samoumevno, da so mladinska dela napisana izključno v tretji osebi. Mladi bralci odkrijejo čar prvoosebni pripovedi: pritegne jih nov odnos, ki se vzpostavi med junakom in bralcem. Tudi v vsebinskem pogledu se proza obogati, ko prisluhne družbenim in tehnološkim spremembam svojega časa ter sprejme številne nove teme. Nekatero izmed njih sicer niso vezane na novonastale razmere, le v preteklosti – po tedanji splošni presoji – niso bile primerne za mladinska dela, čeprav se vsaj posredno tičejo tudi otrok in mladine. V šestdesetih letih mladinska proza že odkriva številna razočaranja, ki se zaradi krhkosti medčloveških odnosov lahko porajajo v družinskem krogu. Po drugi strani pa se oblikujejo novi pogledi na teme, ki jih je književnost v svojem razvoju že sprejela za svoje: mladi bralec ponovno pogleda smrti v oči, a tokrat drugače kot v najstarejšem obdobju ameriške mladinske književnosti, saj se sooči tudi s pojavom osamljenosti in celo samomora.

Toda književnost ni le odsevala včasih otroku neprijazne resničnosti, temveč je tudi nakazovala različne poti, ki bolj ali manj uspešno pomagajo prebroditi raznovrstne težave mladih bralcev. Vabila je v osrčje narave, polne virov novih moči za vse, ki iščejo samopotrditve; v naročje fantazije, ki se ravno toliko odmakne od resničnosti, da jo odkriva pod novimi zornimi koti; v kraljestvo humorja, ki zmore videti realnost skozi rožnata očala; in v odkrivanje novega sveta, pa naj bo to svet zgodovine, predvsem ameriške, ali svet komaj rojene znanstvene fantastike, ki omogoči umik v novo prihodnost ali v prirejeno preteklost.

Kljub temu, da vojna vihra v mladinsko prozo tega časa skoraj ni prinesla tem, ki so neposredno povezane z medvojnim dogajanjem kot takim, pa je vanjo vnesla novega duha. Ta se odraža predvsem v novem vrednotenju narodnosti kot pomembnega elementa v življenju posameznika in družbe. Zdi se, da se je mladinsko leposlovje ponovno zavedlo moči in pomena narodne pripadnosti. Rodi se nova

oblika socialnega realizma, pogosto z multikulturno noto. Književnost si zavestno prizadeva, da ne bi bila le izraz belcev anglosaškega porekla, temveč vseh državljanov, ki tvorijo multi-etnični mozaik ZDA: proza v številnih delih predstavi mlade, ki jih pestijo težave, ker jih družba zavrača le zato, ker že po svoji zunanosti niso taki, kot večina.

Mladinska književnost v petdesetih letih postaja, tudi zaradi spremenjenih zakonskih določil, vedno bolj občutljiva za položaj svoje največje »manjšine« – ameriških črncev. O njih pišejo sprva le beli avtorji, dokler se v šestdesetih letih, ko boj za pravice črncev predrami celotno družbo, ne uveljavijo prvi črnski avtorji. Sooblikujejo novo podobo pripovedi, ki prikazuje prizadevanja za enakopravno vključevanje črncev v življenje družbe, tako imenovano »integrationist novel«. Odtlej prozna dela ne bodo več le govorila o nebelih Američanih, temveč bodo črni avtorji stopili v književnost samo ter ustvarjali najprej za mlade temnopolte bralce, šele zatem pa za vse ostale Američane.

Prizadevanja za boljše poznavanje, razumevanje in sodelovanje se ne omejujejo na ozemlje ZDA, saj se mladinska književnost dejavno vključuje v vsa povojna hotenja, da bi zrasel mladi rod, ki bi gradil mednarodno sožitje. Kot vse ustanoviteljice IBBY (International Board on Books for Young People – Mednarodna zveza za mladinsko književnost), tudi ameriška mladinska književnost sprejme vzpodbude, ki naj bi pomagale, da bi najboljše stvaritve posameznih nacionalnih literatur bogatile vse narode, da bi se bolje spoznali, lažje spoštovali in z veseljem prijateljevali. Zato široko odpre vrata vsakovrstnemu sodelovanju s književnostmi drugih narodov in kultur in leta 1956, dve leti po tem, ko je osnovala prvo ameriško nagrado za življenjsko delo ameriških piscev mladinske književnosti, *The Laura Ingalls Wilder Award*, pozdravi prvo mednarodno nagrado za mladinsko književnost: medaljo *Hansa Christiana Andersena*. Andersenovo priznanje kmalu odlikuje tudi ameriške pisce mladinske proze.

Obe novi nagradi prinašata sveže spodbude tudi za ustvarjalce mladinske književnosti. Šestdeseta leta zaznamuje velik razcvet ameriške mladinske literature, ob veliki finančni podpori postane mladinska knjiga izrazito tržno blago in omogoči velik razmah založništva. Posebne pozornosti so deležne poljudnoizobraževalne publikacije, katerih naklada strmo raste in konec desetletja celo prekorači naklado literarnih del.

Med odmevnejše avtorje, ki so povezani z mladinsko književnostjo že iz časa pred drugo svetovno vojno, se uvršča ilustrator **William Pene du Bois** (1916–1993). Čeprav je ilustriral številna dela drugih avtorjev, je pomemben predvsem zaradi knjig, katerih avtor je v celoti sam. Že s prvencem *The Three Policemen* (1938) je potrdil svoj pisateljski talent in smisel za humor. Tudi njegovo najboljše delo, *The Twenty One Balloons* (1947), za katerega je prejel Newberyjevo medaljo, odlikuje polna mera humorja in bujne domišljije. Pripoveduje o dogodivščinah učitelja matematike, ki odkrije nenavaden otok, na katerem prebivalci živijo v še bolj nenavadni civilizaciji. V povesti *Lion* (1956) pa je avtor spregovoril o zvezdnih znamenjih ter jih domiselno povezal z razlago naravnih pojavov: na primer, ko lev rjovi, grmi. Celotno umetnikovo delo odlikujeta izvirnost in skladnost vsebine ter oblike.

Izvirnost, ki temelji predvsem na humorju diha tudi iz del **Jamesa Thurberja** (1894–1961). Pisatelj je svoj čut za besedne igre in izrazne možnosti jezika razkril v delih za otroke. Zanje je napisal sodobne pravljice *Many Moons* (1943), *The White*

Deer (1945) in *The Thirteen Clocks* (1955). V delu *The Wonderful O* (1955), katerega okvirna zgodba spominja na pustolovske povesti o morskih roparjih in iskalcih zakladov, je ustvaril fantastično pripoved, v kateri je pokazal, da se z jezikom lahko igramo, dokler imamo do njega pravičen odnos. Zgodba pripoveduje, kako so se pirati, ki so zavzeli miroljuben otok, zarotili, da bodo uničili črko »o«. Odstranili naj bi jo prav iz vseh besed. Toda njihova namera se ne uresniči, ker jih uporniki preženejo ter proslavijo svoj uspeh z besedami: hope (upanje), love (ljubezen), valor (vrednota) in freedom (svoboda).

Med mladinske pisatelje se uvršča tudi **Elwyn Brooks White** (1899–1985), vplivni literat in esejist, in to kljub priznanjem, ki jih je prejel za svoje ustvarjanje na področju književnosti za odrasle (Pulitzerjeva nagrada). Opus E. B. White odlikujejo tri mladinske knjige: *Stuart Little* (1945), *Charlotte's Web* (1952) in *The Trumpet of the Swan* (1970). V njih je zgradil fantazijski svet, v katerem so glavni protagonisti živali. Stuart je miška, ki se rodi čisto običajnemu zakonskemu paru, možu in ženi; Charlotte je pajek, ki domuje v hlevu, kjer najde zavetje cela vrsta živali; labod Louis pa je labod trobentač, ki si resnično želi igrati resnično trobento. Vsi Whitovi živalski junaki stopajo v stik s človekom, se ob njem opredeljujejo in tako odkrivajo svojo pravo naravo. Celo takrat, ko se gibljejo le med sebi enakimi, s svojimi medsebojnimi odnosi govorijo o človeku. Tako pripovedi *Stuart Little* in *The Trumpet of the Swan* temeljita na pisateljevi predpostavki, da ljudje povsem samoumevno sprejemamo dejstva, ki so sama po sebi absurdna. Komičnost, ki se porodi iz tako nastalih situacij, pomaga mlademu bralcu dojeti globlje sporočilo pripovedi.

Delo *Charlotte's Web* je zgodba o dogajanju v hlevu in o življenju na kmetiji. Na videz preprosta pripoved ne govori le o življenju in smrti, o prijateljstvu in medsebojni pomoči, temveč tudi o odraščanju deklice Fern – pripoveduje o bivanju kot takem. Knjiga, ki spada med najboljše stvaritve ameriške mladinske književnosti, se uvršča med najbolj brano mladinsko prozo. Pisatelj je 1970 prejel nagrado L. Ingalls Wilder.

Ameriško fantastično živalsko pripoved je ustvarjal tudi **Russell Hoban** (1925), sicer pisec proznih del za odrasle. Kot mladinski avtor se je uveljavil s pripovedjo *Bedtime for Frances* (1960). V petih nadaljevanjih je predstavil jazbeca Francesa, ki se vede kot pravi otrok. Tudi pisateljevo najboljšo mladinsko delo, *The Mouse and His Child* (1967), je fantastična pripoved. Igrački, miš in mala miška, sta se pokvarili, zato se nihče več ne igra z njima. Zaman iščeta nov dom in si želita, da bi se lahko sami navijali: končata na smetišču. Delo se je zaradi pomske večplastnosti uveljavilo tudi med odraslimi bralci.

Večje pozornosti med bralci vseh starosti je bil deležen opus **Meiderta De Jonga** (1906–1991), ko je pisatelj 1962 kot prvi Američan prejel prestižno Andersenovo nagrado.

Pisatelj je sicer pritegnil mlade bralce in kritike že leta 1953, ko sta izšli njegovi pripovedi *Shadrach* in *Hurry Home Candy*. V obeh protagonisti – otroci in živali – iščejo občutek varnosti in sprejetja. Dve leti kasneje je bilo delo *The Wheel on the School* (1954) že nagrajeno z Newberyjevo medaljo. V pripovedi se pisatelj vrača v svoje otroštvo na Nizozemskem in pripoveduje, kaj vse so storili otroci, da bi štoklje lahko gnezdile na šolski strehi. V knjigi *The House of Sixty Fathers* (1956) De Jong opisuje otrokovo doživljanje grozot vojne, ki jih omilita sočutje in pomoč odraslih. Deli *Along Came a Dog* (1958) in *The Last Little Cat* (1961) kot prota-

goniste ponovno predstavita otroke in živali. Tudi podeželski deček, junak pripovedi *The Singing Hill* (1962), vstopi v poseben odnos s konjem, ki živi z njim in z njegovim dedom na veliki in osamljeni kmetiji. Knjiga *Far Out the Long Canal* (1964) pa se ponovno dogaja v Evropi. Njen junak je slaboten deček Monta, ki se v trdi zimi nauči izvrstno drsati.

Med pisateljevimi kasnejšimi deli izstopa pripoved *Journey from Peppermint Street* (1968), za katero je 1969 prejel prvo nagrado navoustanovljenega sklada National Book Award.

O povsem drugačnih popotovanjih govorijo dela znanstvene fantastike, katerih avtorica je **Madeleine L'Engle** (1918), pisateljica del za odrasle in mladino. V časovni trilogiji, ki jo sestavljajo *A Wrinkle in Time* (1962), *A Wind in the Door* (1973) in *A Swiftly Tilting Planet* (1978) je znanstveno fantastiko prepleta z bogastvom čiste domišljije. Zgodbe, ki gradijo na spekulativnih možnostih razvoja različnih znanih, predvsem astro-fizike in bio-genetike, vključujejo številne drobce iz klasičnih književnosti, mitologije, legend, teologije in zgodovine.

Roman *A Wrinkle in Time*, nagrajen z Newberyjevim priznanjem, predstavi protagoniste: petletnega dečka, njegovo dvanajstletno sestro in štirinajstletnega prijatelja. Junaki se v celotni trilogiji spopadajo z zlom. Potujejo v prihodnost in preteklost in se selijo iz enega časovnega in dimenzijskega okvira v drugega. Dobrota vselej zmaga in pisateljica prepriča bralca, da bodo ljubezen, individualnost in svoboda ostale vrednote tudi v prihodnosti.

Posebno mesto v ameriški mladinski prozi pripada delom **Jean Craighead George** (1919), biologinje in ekologinje. Avtorica v njih ne podaja le prijetnih zgodb, temveč jih obogati tudi s točnimi informacijami iz življenja narave. Tako številne živalske zgodbe kot so *Vulpes the Red Fox* (1948), *Vison the Mink* (1949), *Meph, the Pet Skunk* (1952) in *The Summer of the Falcon* (1962) predstavijo različne živalske vrste v njihovem naravnem okolju.

Celotno pisanje **Florence Crannell Means** (1891–1980) pa naj bi mladim belopoltim Američanom dokazalo, da je razumevanje med različnimi narodi in rasami, ki živijo v ZDA, ne le mogoče, temveč neobhodno potrebno. Knjiga *The Moved – Outers* (1945) pogumno spregovori celo o odnosu Američanov do Japoncev, kljub temu, da se zgodba odvija po napadu na Pearl Harbour. *Great Day in the Morning* (1946) pa je pripoved o odločni temnopolti deklici, ki se zgraža nad krivicami, ki jih trpijo črnici. Delo odlikuje realističen prikaz družbe, ki ga spremlja avtoričino jasno izraženo kritično stališče do rasnega razlikovanja.

Tudi pripoved *Mary Jane* (1959) **Dorothy Sterling** (1913) govori o medrasnem sožitju. Kritiki jo uvrščajo med »integrationist novels«. Junakinja Mary Jane, hči črnškega odvetnika, je ena izmed prvih črnih dijakinj v šoli za otroke iz premožnejših družin. Prestati mora glasno in prikrito nasprotovanje odraslih in otrok, a končno se uveljavi in njeni sošolci sklenejo, da bodo kot skupina šli le tja, kamor lahko gredo tudi črnici. Sterlingova, sama belka, si je prizadevala, da bi bralci razumeli, da je rasno razlikovanje nesprejemljivo.

Deset let kasneje je delo *Sounder* (1969) **William H. Armstrong** (1914), v katerem pisatelj opisuje težko izkušnjo črnške družine v času po državljanski vojni, bilo nagrajeno z Newberyjevim priznanjem. Da bi obubožana družina imela kaj jesti, oče ukrade kos mesa. Policija mu pride na sled, domači pes Sounder brani družinskega poglavarja, a pri tem utrpi hude poškodbe in očeta kljub vsemu končno aretirajo. Pes dočaka gospodarjevo vrnitev iz zapora, toda po očetovi smrti pogine.

Armstrong, sam belec, je z delom vzbudil različne odmeve, med drugim tudi zato, ker protagonisti nimajo lastnih imen, saj je celo glavni junak označen le kot »deček«.

Mlajše bralce uspešno nagovarjajo dela z zgodovinsko tematiko, ki jih je napisala **Clyde R. Bulla** (1914). Pripoved *John Billington, Friend of Squanto* (1956) govori o naseljevanju Amerike; *Down the Mississippi* (1954) pripoveduje o življenju na veliki reki; *Viking Adventure* (1963) pa predstavi slavne pomorščake.

Med pripovedmi, kjer je dogajanje postavljeno v dvajseto stoletje, je doživela večji uspeh knjiga *The White Bird* (1966). To je zgodba o posvojencu, ki mu njegov novi oče ne posveča dovolj pozornosti. Deček se naveže na ptico, a ta odleti. Oče spozna stisko obupanega in osamljenega otroka, zato se med njima razvije nov, osrečujoč odnos.

O stiskah mladih, ki hrepenijo po človeški toplini in varnosti, istočasno pa potrebujejo občutek, da so svobodni in da je njihova svoboda vrednota tudi za druge, govorijo dela pisateljice **Julie Cunningham** (1916). *Dorp dead* (1965) je prvoosebna pripoved dečka, ki se bori z zlom, ko išče svobodo, zaščito in ljubezen. Vse to je Gilly spoznal pri babici, a po njeni smrti se iz sirotišnice preseli k človeku, ki mu nudi le materialno ugodje. Ko fant spozna, da je njegov varuh okruten, zbeži. Upa, da bo srečal skrivnostnega lovca, ki zanj pooseblja dobroto in razumevanje. Pripoved je pritegnila mlade bralce, hkrati pa vzpodbudila različne kritične odmeve med odraslimi.

Cunninghamova je tudi avtorica popularnih fantastičnih pripovedi za mlajše otroke, v katerih nastopajo ljudem dobronamerne živali. *Macaroon* (1962) je zgodba o rakunu, ki vsako jesen posvoji pravega otroka, da mu čez zimo ne bi bilo dolgčas. Ker se spomladi s težavo loči od svojih varovancev, se odloči, da bo poskusil z razvajenko Eriko, ki mu jo bodo njeni starši radi odstopili za malce dlje časa.

Opus **Virginie Hamilton** (1936) nagovarja mlade bralce različnih starosti. Priznana avtorica realističnih in fantastičnih proznih del, biografij in pripovedi, ki temeljijo predvsem na črnskem ljudskem izročilu, se je uveljavila konec šestdesetih let. Za svoje delo je kot prva afroameriška pisateljica v sedemdesetih letih prejela Newberyjevo medaljo, v devetdesetih letih pa Andersenovo priznanje. Med njena dela za starejše otroke se uvrščata knjigi *The Time-ago Tales of Jahdu* (1969) in *The House of Dies Drear* (1968), zapletena in napeta pripoved o hiši, polni skrivnostnih dogodkov, ki ogrožajo vsakdanje življenje sodobne družine črnkega profesorja.

Mladinske proza **Scotta O'Della** (1898–1989), ki je pričela izhajati v šestdesetih letih, pa postavi bralce v ameriško zgodovino. Pisatelj proze za odrasle, ki se je proslavil s pisanjem za mladino, kasnejši dobitnik Andersenove nagrade, je največkrat popeljal mlade bralce na daljni zahod, med Špance in Indijance. V času velikih španskih osvajanj išče svojo srečo tudi mladi kartograf, junak pripovedi *The King's Fifth* (1966). Mladenič, ki bi rad spoznal neznane dežele, se zaplete v tvegane posle nepoštenih lovcev na zaklade in to plača z zaporno kaznijo.

Enega najboljših mladinskih zgodovinskih romanov, ki se ne dogajajo na ameriških tleh, je ustvarila **Elizabeth Borton de Trevino** (1904). Delo *I, Juan de Pareja* (1965) je prvoosebna pripoved portretiranja velikega španskega slikarja Diega Velazqueza de Silva. Junak je bil najprej umetnikov suženj – pomočnik, potem, ko sta se z gospodarjem spoprijateljila, pa njegov zvesti sodelavec. Pisateljica, ki tankočutno opiše spremembo odnosa med obema protagonistoma, je bila 1966 nagrajena z Newberyjevim priznanjem.

Dela polna domišljije, pustolovščin in humorja je mladim bralcem namenil pisatelj **Lloyd Alexander** (1924). Njegove pripovedih o kraljestvu Prydain, ki temeljijo na valižanskem ljudskem izročilu, nizajo Taranove dogodivščine. Prvi knjigi iz serije, *The Book of Three* (1964), so sledile *The Black Cauldron* (1965), *The Castle of Llyr* (1966), *Taran Wanderer* (1967) in *The High King* (1968), za katero je prejel Newberyjevo priznanje. Prydainska kronika pripoveduje o boju med dobrim in zlim, ki je končno premagano. Taran išče samega sebe, doživi marsikaj nenavadnega, a končno iz svinskega hlapca postane kralj.

V sodobni družbi odraščajo junaki **Beverly Cleary** (1916). Tako v delu *Henry Huggins* (1950) deček Henry, njegov prijatelj Beezus, Beezusova sestra Ramona in psiček Risbyja preživljajo povsem običajne dni, polne verjetnih dogodkov, ki pa se prav nenavadno razvijajo. Iz nepredvidenega se rodi vrsta humornih situacij, ki odlikujejo tudi nadaljnje zgodbe, v katerih nastopajo isti junaki. Pisateljica je z njihovo pomočjo skoraj 35 let uspešno zabavala mlade bralce. V kasnejših delih je postala osrednja junakinja Ramona, ki se je prvič predstavila v novi vlogi v knjigi *Ramona the Pest* (1968).

Tudi proza **Sida Fleishmana** (1920) je polna humorja in presenetljivih dogodivščin. Pisatelj se je preživljal tudi kot novinar in pisec grozljivk, zato ne preseneča, da je iskanje ponavljajoča se tema številnih njegovih del. Tako na primer v knjigah *Mr. Mysterious and Company* (1961) in *The Ghost in the Noonday Sun* (1965), junak išče skrivnostne osebe. Drugod protagonisti iščejo očeta ali neko drugo za mladega junaka pomembno osebo. Delo *Chancy and the Grand Rascal* (1966) opisuje kako fant brez staršev poskuša odkriti sorodnike in končno najde strica, ki se poklicno ukvarja z rokohitrstvom. Delo v marsičem spominja na *Huckleberryja Finna* Marka Twaina.

Med dela, ki so bistveno obeležila ameriško prozo za otroke se uvrščajo tudi slikanice **Maurica Sendaka** (1928), enega največjih ameriških likovnih umetnikov. Sredi petdesetih let se umetnik ni več zadovoljil le z vlogo ilustratorja, zato je svojim upodobitvam dodal besedno sporočilo. V vrsti slikanic avtor z besedo in sliko podaja svoj pogled na svet. Slikanica *Where the Wild Things Are* (1963), s katero posega v podzavest, mu ni prinesla le Caldecottovega priznanja, temveč tudi mednarodni sloves. Večina njegovih zgodnjih slikanic je komičnih, kot na primer *Higglety Pigglety Pop! or There Must Be More to Life* (1967). Delo *In the Night Kitchen* (1970) pa je zgodba o dečku, oblikovana po spominih na umetnikovo otroštvo. Sendak je 1970 za svoje delo na likovnem področju prejel Andersenovo medaljo.

Literatura:

- Carpenter, Hunprey: *The Oxford Companion to Children's Literature*. London: Routhledge, 1990.
Cristal, David: *Cambridge Biographical Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
May, P. Jill: *Children's Literature and Critical Theory*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995.
Sutherland, Zena: *Children and Books, ninth edition*. New York, Reading: Longman, 1996.

Summary

AMERICAN CHILDREN'S PROSE: FROM 1945 TO 1970

In the period after the second world war American children's literature on the one hand continued the tradition of the prewar era, while on the other hand it started showing openness for new styles, approaches and themes. At the same time some traditional genres got either new forms or original points of view. First person narrative attracted the young readers who were taken more and more seriously also as far as their personal experience is concerned (**Elizabeth Borton de Trevino's** *I Juan de Pareja* – 1965). Incorporation of the black experience started with the books written by the whites, as **Dorothy Sterling's** *Mary Jane* (1959) and **William H. Armstrong's** *Sounder* (1969), and taken over by more and more Afro-American writers in this period represented particularly by **Virginia Hamilton** (*The House of Dies Drear* – 1968, *Time-ago Tales* – 1969). New forms of animal fantasies written by **E. B. White** (*Stuart Little* – 1945, *Charlotte's Web* – 1952 and *The Trumpet of the Swan* – 1970) and **Russell Hoban** (*Bedtime for Frances* – 1960) were enjoyed by children of various age groups. Older readers were offered science fiction books by **Madeleine L'Engle** (*A Wrinkle in Time* – 1962). It is the period of the establishment of the Hans Christian Andersen Award and the first American children's writer to be honored was **Meindert De Jong**. The author attracted the reading public with *Shadrach* in 1953 and was awarded the worldwide recognition in 1962. Even if the richness of the production in the field of children's literature is due to many reasons, the mere founding of the Laura Ingalls Wilder Award proves that children's literature met with a new recognition on the national level as well.